

IX. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia

Kolozsvár, 2006. november 25- 26.

Megkésve fellépő hatás (SLEEPER EFFECT)

Szerző

Orosz Annabella

Képzőművészeti és Formatervezői

Egyetem, Képzőművészet Kar , Grafika szak, IV. Év

Témavezető

Csillag István

Grafikus

Gutenberg Műhely, Csikszereda

1968. Töredékek .Fal Pilinszky János

„Egy akármilyen felület
rádnéz. Távolról. Mereven.
Megpróbálsz vele szóbaállni,
de korai a párbeszéd.”

2004. Bűvösnégyszet avagy a kör variációi egy napló hangjára. Én magam

„ma feltűnök
feltétlenül elismernek
megismerni vélnek
gyöngyeim mögött,
nem adván azokat a megismerés ismeretén
profánnak tartják, hogy tartom őket
elvárásuk csak a terpeszbe kényszerített fegyelem.
elveszített önmagunkért.

Az alkotás, amely a Megkésve fellépő hatás címet viseli az egyén viselkedését és észlelését, valamint egyéniségének megtartását tanulmányozza, a jelenkori társadalomban, beleértve a világhálós közösséget is. A tanulmány grafikai, fotográfiai és multimédiás eszközökkel él.

Egy Pilinszky töredékkal kezdeném a beszélgetést, mert a hetekben bukkantam rá, valószínű, hogy már sokszor átszaladt a szemem e sorok fölött, csak azon alkalmakkor éppen valami másra kerestem a választ és elkerülte a figyelmemet. Ledöbbenve jöttem rá, hogy néhány évtizeddel ezelőtt mennyire üresnek láttatta magát a fal felület....természetesen itt én most a reális falfelületről beszélek, míg a költő valószínűleg nem a Falhoz beszélt...ami végtére is ledöbbsentett, az az, hogy mikor kimegy az ember egy közhelyre mindenhol reklámokat lát...mindenféle és mindenfélére tömegmanipulációs feliratokkal találja magát szembe. Természetesen, nem nézünk meg minden plakátot,vagy fölényesen eldobjuk az utcai szórólapokat is , de amit esetleg keresünk,vagy csak foglalkoztat valami bennünket azt keresés nélkül is kiszúrunk a nagy kínálatból....ezt lehetne szelektív figyelemnek is nevezni, viszont minden más is megragad a tudatalattiban, tehát a szelektivitás leginkább a tudatos figyelemre irányul.

Egyik este idegesnek éreztem magamat, pedig egészen jó, izgalmak nélküli, eredményes napnak néztem mögé, mégis amikor a tükör elé értem, nyugtalanság vett erőt rajtam, mintha valamit nem tettem volna meg....létezik, hogy elfelejtettem valamit, amit erre a napra terveztem?-gondolkodni, kezdtem, de nyugtalanságom egyre jobban nőtt, amint kezdtem elemzgetni, hogy hol és mit tettem. Aztán még egyszer a tükörbe tekintettem, egyet grimaszkodtam magamnak, hogy – Te buta, mire nem emlékszel?-mindegy !- gondoltam és elindultam a sötét szobában, keresgélve az ágyat lépéseim előre haladtával. Kinntről egy nagyon gyenge fény szűrődött be az utcáról, még láttam a csillárt megvillani, aztán behúnytam a szemem....és akkor elindult lavina:

a csillár bevilanása megnyitott egy ajtót,hirtelen láttam magam a tükörben grimaszkodni, a grimaszról Bruegel figurái, ezekről utcán látott plakátokról vigyorgó arcok,kinálva mindenféle portékát....az egyiknek a szemére rajzolt-ak a festék spray-sek egy nagy karikát, ami pont úgy nézett ki, mint a kagyló lefolyója, ... a lefolyó víz gondolata a velem szembeáradó emberek tömegét....szinesebbnél szinesebb ruhákban....ki arra figyelmeztet a sárga fekete csikos kabátjával, hogy ne közeledj mert mérgező vagyok, ki meg arra, hogy NE SZÓLJ HOZZÁM! mert éppen szögek állnak ki a csuklóján fityegő karkötőből és kabátjából....apropó kabát, ismét vadásztotemek a divat....nagyon jó árat láttam egy ezüst róka rövidért....igaz amerikai...DOLGOZZ ÉS TANULJ AZ EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN, HA HOZOL MAGADDAL VALAKIT, CSAK 50 %!

...fele karját mutatja a koldus, ADDDDDJÁÁÁL!...sok van belőlük, mint a rosta lika....sok lyuk....centrifuga....kicserélik!....a Metroban, ha viszel egy használtat ..... mégis láttam a magam arcavonásait valahol...tudtam, hogy én vagyok a jelenetek előtt, de, mintha nem én néztem, láttam volna ezeket.....

.....és így tovább.Mindez néhány perc leforgása alatt.

Ennek a jelenségnek a neve a SLEEPER EFFECT avagy a későn fellépő hatás.A percepció összetett módon függ az észlelő elvárásaitól és korábbi ismereteitől csakúgy, mint az ingerekben meglévő információitól. Az észlelést olyan feldolgozási tevékenységnek tekintik a szakértők, amelynek az egyén tudatában van. Ennek megfelelően az észlés kutatások nagyrészt az egyének beszámolóí képezik, arról, hogy mit észlelnek....ha nem vagyunk tudatában perceptuális tevékenységünknek akkor nincs semmi értelme az introspektív bizonyítékoknak.

A percepció ezen népszerű megközelítése kizárja a tudatalatti észlelés lehetőségét, vagyis az olyan észlelést, mely akkor is megtörténik, amikor az inger olyan rövid ideig vagy olyan kis intenzitással jelenik meg, hogy a tudatosság küszöbe alatti marad .

30 esztendővel ezelőtt az Egyesült Államokban a mozikban állítólagosan olyan tudatalatti üzeneteket mutattak be a közönségnek, amelyek megnövelték a szünetekben az ital eladást, mert így sikerült kikerülni a tudatos védekezést a hirdetés ellen....valójában kérdéses a tudatalatti percepció létezése, de nem bizonyított ennek az ellentettje sem.

Az egyik lehetséges elképzelés az, hogy az ingerhegy tartozó fiziológiai küszöb alacsonyabb, mint a szubjektív tudatosság küszöbe. Ennek eredményeként csekély ingerintenzitás is elegendő lehet arra, hogy aktiválja a perifériális érzékelőszerveket és megfelelő kérgi területeket, anélkül, hogy ez az intenzitás tudatos észlelést hozna létre.

Mindebből kiindulva fogtam neki ezen alkotásnak, természetesen csak szimulálni tudom az egészet, de megpróbáltam követni egy ilyen esti élmény hatását.

Az alkotás szerves részét képezi egy 1 méter X 1,50 méteres grafikai technikával készült önarckép és egy 2 perc hosszú pixeláció, amelyet a grafikára vetitek a bemutás alkalmával.

Az önarckép nem közvetlenül tükör segítségével készült, hanem egy néhány perc tükörbe nézés után vizuális memória által. A technika, amelyet használok vegyes, kiinduló pont a linóleum metszet, hagyományosan magasnyomó festékkel, feketével, vonalvezetése zaklatott, majdnem krocki szerű, annak a bizonytalan énképnek a hangsúlyozására, amikor nem marad meg a tiszta vonásokból álló fizikai identitást képviselő arc a morajló, betörő képzuhatag következtében, hanem kezd elmosódni. A technika vegyítése abban áll, hogy színes, de áttetsző felületeket viszek a felületre, hogy megtörjem a tűnőfélben lévő énképet mégjobban....Ez a megtörés nem csak azt jelenti, hogy elfedem a helyenként az erős vonalakat, hanem a transzparens fehér alkalmazása, felerősíti az alatta lévő színt, ebben az esetben a nem színt, a feketét, sőt helyenként megszínezi. A színek agresszívek, utalva a reklám grafikai színalkalmazásra....vörösök, élénk sárgák, mindenképpen olyan színek, amelyek felhívják magukra a figyelmet....

Szubjektív, pszichés érzetek alapján megkülönböztetnek aktív, meleg színeket (pl. narancssárga, arany, sárga, valamint passzív, hideg színeket (pl. kék, lila, barna, szürke.). Míg a zöld egyesíti magában ezt a megosztást, a fehér és a fekete minden ellentét pozitív és negatív pólusának a kifejezője.

Egyiptomban a kék az istenek, a piros az ellenség, a zöld az élet, a fehér az alvilág és az újjászületés jelképe. A babiloni *zikkurat* emeleteinek mindegyike a neki megfelelő bolygó színét viselte. A Szaturnusznak a fekete, a Jupiternek a sötétpiros, a Marsnak a világospiros, a Napnak az arany, a Vénusznak a halványsárga, a Merkúrnek a kék, a Holdnak pedig az ezüst szín felelt meg.

Indiában a négy kasztot és a négy világkorszakot a színek hierarchiája is kifejezte: fehér (*bráhmanok, krita-juga*), vörös (*ksatriják, tréta-juga*), sárga (*vaisák, dvápara-juga*), fekete (*súdrák, kali-juga*).

A Távol-Keleten szintén fontos jelentéshordozók, pl. a kínai színjátszásban egyes színek a szereplőkre, társadalmi rangjukra utalnak: a sárga császári szín, a fehér a gyász, a piros az öröm színe.

Perzsiában a három rendet különböző színek jelölték. A papokat a fehér, a harcosokat a piros (vagy színes), a földműveseket és az állattenyésztőket a sötétkék szín.

A prekolumbiánus Közép-Amerikában a fehér a hajnalt, a születést; a piros a vért, a tüzet, a napfényt; a kék a vizet, az esőt szimbolizálja.

Plótinosz értelmezésében a szín alapja abban rejlik, hogy a fény jelenléte legyőzi az anyag sötétségét.

A szín először a tűzben jelenik meg, tőle kapják színüket a tárgyak, attól függően, mennyire világítja meg őket a tüzes Nap. Ahogy a fény az anyag felett álló, tiszta szellemet jeleníti meg, úgy jelképezik az egyes színek a tárgyakat vagy etikai értelemben bizonyos tulajdonságokat, érzéseket, erényeket

A keresztény ikonográfia is meghatározott jelentéseket kapcsolt az egyes színekhez és magához a színvilág alkalmazásához is. A misztikus fény- és színekonceptiónak megfelelően a katedrálisok színes üvegablakai is az isteni sugárzás megjelenítői (pl. a chartres-i Notre-Dame-katedrális északi hajójának üvegablaka).

Órigenész és Aquinói Szt. Tamás a négy fő szín és a négy elem összetartozásának morális értelmet ad. Ennek alapján a fehér a tisztaságot, a bíbor a mártíromságot, a karmazsin a szeretetet, a kék pedig az ég szemléletét jelenti. A liturgikus színek meghatározása a katolikus szertartások egyházi ruhái és oltárdíszei számára V. Pius és III. Ince pápa nevéhez fűződik. Fehéret írtak elő az Úr, Szűz Mária és a nem vértanú szentek ünnepeire. Pirosat húsvétra és az azt követő hétre, valamint a mártírok ünnepeire. Zöldet a vásár- és ünnepnapokra; ibolyakéket a böjti időszakra és az adventre; feketét nagypéntekre és a gyászmisékre. A nyugati egyházművészetben a piros az Istenanya, a kék Krisztus, a zöld a Szentlélek jelképe; a három szín együttese pedig a Szentháromságot szimbolizálja. E három szín szerepel a genti oltár felső tábláinak főalakjain is: a piros az Isten, a kék Szűz Mária, a zöld Keresztelő Szt. János öltözeteként (1426–1432, Szt. Bavo). Szűz Máriához a kék, a fehér és a piros szín kapcsolódik elsősorban. A katolikus liturgia hét szentségének színszimbolikája a szivárvány színeihez kapcsolódik.

A színek elválaszthatatlanok a hangulatoktól, az érzelmi kötődésektől, az emócióktól. Ennek költői példája Arthur Rimbaud *A magánhangzók szonettje* és Kosztolányi Dezső *Mostan*

színes tintákról álmodom c. verse. Ady *A Jövendő fehérei* c. költeményében az üres értéktelenség szimbólumai: „...ostoba, / Szinekkel tarkált semmisem, / Szivárvány, álmom és soha”, amelyeknek ellentéte a ragyogó fehér.

piros/vörös Éppúgy lehet az élet, mint a halál jele; mindkét esetben a vérrel asszociálható. A nemiség szimbóluma, a libidó színe. A történelem előtti időkben a halottak mellé vörös színű port (okkert) szórtak a temetkezési szertartás során. A távol-keleti kultúrákban az öröm kifejezője.

Ókori babona, hogy apotropaikus erejű, megóv a démonoktól és a veszélyektől. Az egyiptomiak minden évben befestették fáikat, barmaikat, vagyontárgyaikat pirosra, hogy megvédjék őket a tüztől és más károktól, s hogy termékenyek legyenek. A zsidók ajtófélfáikat az áldozati bárányok vérével festették meg, hogy megóvják házaikat a tíz csapás öldöklő angyalától (Kiv 12,22–24).

Görögországban vörös leplet borítottak a holtakra, ezzel jelképesen áldozattá avatták őket, hogy kibékülve az alvilágiakkal, lejuthassanak birodalmukba. Az antikvitásban a szeretet, a szerelem, a szenvedély kifejezője; Rómában a menyasszony tűzpiros fátylat visel, ez a *flammeum*).

Erő-, tűz- és hatalom-jelképként is szerepel. A zsidó és keresztény hagyományban a komolyság, a fenség színe. Az Ószövetségben a megtisztulást, az élet megújulását jelöli: ilyen pl. Ráháb vörös zsinórja, amelyet Jerikó elfoglalásakor mentő jelként az ablakába tett (Józs 2,18).

Az Ószövetség szerelmi költészetében is megjelenik: „Az én szerelmem fehér is, piros is” (Én 5,10).

Az Újszövetségben a bűn, az engesztelés, a vezeklés és az áldozat színe. Ugyanakkor Isten határtalan szeretetének és a Caritas/Szeretet teológiai erényének kifejezője. Hubert és Jan van Eyck genti oltárán az Isten piros ruhába öltözött jelenik meg (1426–1432, Szt. Bavo). A karmazsinvörös az egyházatyák színe. A liturgikus rendben a „szeretet záloga a Szentháromságban”, ez gyújt tüzet a hívők szívében. Az apostolok, az evangélisták és a mártírok öltözetének gyakori színe az ábrázolásokon. Negatív jelentése a testi szenvedélyek megbélyegzéséhez kapcsolódik, a skarlátvörös a „nagy babiloni parázna” színe (Jel 17,3–7).

Az arcpirosító és a piros lámpás házak színeként a paráznaságra utal. A bikát ingerlő „vörös posztó” átvitt értelemben bármilyen, az embert dühítő dolgot kifejezhet. A középkorban a hóhér ruhája is vörös volt, sőt a legújabb korig a bírói talár is. Az asztrológiában a Mars bolygó színe. Az alkímisták kemencéjét jelképezi, valamint a Nagy Mű harmadik fokozatát, bölcsek köve. A szabadkőműves hagyományban a skót rítus színe. A XIX. sz.-ban a katonai karrier jelképe is lehet, pl. Stendhal *Vörös és fekete* c. regényében a huszárság ruházatára is

utal. 'Termékenység' jelentésben is előfordul az európai népszokásokban (pl. húsvéti piros tojás. A magyar irodalomban Arany *Vörös Rébék* c. balladájában a paráznságra bujtó boszorkánysággal áll kapcsolatban. Ady költészetében az élet értékeit jelöli: „Piros csodákkal rakott Élet” (*Sírás az Élet-fa alatt*). Radnótinál a szenvedés képe „a házfalokról csorgó, vöröslő fájdalom” (*Nem tudhatom...*). A vörös szín a forradalmak, a baloldali politikai mozgalmak és pártok színe; ebben az értelemben ellentéte a fehér.

sárga: Az örök fény, a felség, a hatalom kifejezője, a közvetítés jelképe emberek és istenek között. A világos- vagy aransárga a hit, a jóság, az intuíció, az intellektus színe. A narancssárgába hajló sárga a Nap, a melegség szimbóluma; az isteni szeretet, a bölcsesség színe; a zöldessárgát viszont a halálhoz, az irigységhez, a hitszegéshez társították.

A buddhizmusban a lemondás, a vágytalanság, az alázatosság, a szerzetesek színe.

Kínában a Föld, a közép színe. Eredetileg császári szín volt – csak annak volt szabad sárga ruhát viselnie, aki a császári családhoz tartozott –, majd az előkelőség kifejezője lett.

A keresztény hagyományban is megjelenik a sárga szín többértékűsége: lehet a szentség, a revelált igazság kifejezője, ugyanakkor a sötétsárga az eretnokség, az árlás (iskarióti Júdás) színe. Ez utóbbi jelentéssel összefüggésben a középkorban a zsidóknak az antiszemitizmus fellángolásaikor, más megkülönböztető jegyekkel együtt, csúcsos sárga kalapot kellett viselniük. A náci uralom sárga, hatágú csillag viselésére kötelezte őket, amely a kirekesztés és az embertelenség jelképévé vált: „...zsidók viselték / a sárgafoltos csúf ruhát” (Babits Mihály: *Az Eszme drága lobogóját...*)

fekete: Az ősi sötétség, a káosz, az éjszaka, a feneketlen, titokzatos mélység, a világűr jelképe. A színekben kifejeződő élet ellentéte, a halál szimbóluma. A szégyen, a bánat, a lemondás színe, a gyász kifejezője; számos hagyományban a gonosz erőkhöz kötődik. A hinduizmusban Síva *saktija*, Káli ('fekete') az isten energiájának pusztító aspektusát jeleníti meg, a pusztulás, a halál megtestesítője

Az ókorban az alvilág isteneihez társult, pl. Hadész-Plutón/Orcus, Dis, →Hekaté, →Ozirisz/Szarapisz színe. Áldozati állataik is fekete színűek voltak (pl. Hadésznek fekete juhot áldoztak, míg az Olümposzon lakó isteneknek fehérét). A zsidó hagyományban a királyság jelképe. A kereszténységben egyrészt a halál és a gyász színe, másrészt a bűn, a Pokol, a bűnhődés jelképe. A Sátán különböző fekete színű állatokban ölt testet, pl. fekete kecskebak (Goya: *Boszorkányszombat; A nagy Bak* c. képén, 1820–1823, Madrid, Prado); fekete kutya (Goethe *Faustjában*); fekete →macska (Bulgakov: *A Mester és Margarita*). Az ördögök is megjelenhetnek ilyen alakban, valamint a mágusokhoz („fekete mágia”) és a boszorkányokhoz szintén fekete állatokat, általában macskát társítanak. A világtól, az élettől való elfordulást, az alázatot is kifejezte, ezért a papok és a bencés szerzetesek ruházatuk

színéül választották. Az alkímiában a szín hiánya, a Nagy Mű első foka, a bomlás, az erjedés, a pokolba való alászállás jelképe.

A XX. sz.-i irodalomban a személytelenség, az abszolút passzivitás, a nihil és a reménytelenség szimbóluma; ebben az értelemben jelenik meg Babitsnál is: „fekete bellül a földnek váza, [...] fekete az anyag rejtett lelke” (*Fekete ország*). Pilinszky *Bár színem fekete* c. versében a hagyományos, negatív jelentést kapcsolja a színhez: „Végül mindig Isten útját követtem, / bár színem fekete.” A negatív mozzanatot egyedül a sötét bőrű népeknél nem találjuk meg („Lám míg a négernek fekete s laposorrú az isten...” írta a Kr. e. V. sz.-ban Xenophanész). Különösen hangsúlyosan fogalmazódott meg ez az afrikai-amerikaiak polgárjogi mozgalmában; egyik jelszavuk volt: „A fekete szép!” Azért is hangsúlyozom ki a színek szimbólikus jelentéseit, mert láthatóvá válik, hogy akár regionként is mennyi típusú jelentése lehet, valójában ennyi információt egy felület nem tartalmaz, mert közegtől és régiótól függően változik a jelentés....hanem inkább arra is törekszem, hogy rámutassak, hogy valójában minden szín, sőt szimbólum mennyi jelentés töltetet hordozhat.

Az alkotás másik fele egy fényképekből összeálló kis pixelált animáció, 2 perces, közel 1500 fényképből tevődik össze. Nincs egy feltétlenül megépített szerkezete, hanem szabadon ugrik tárgyról személyre, az egészen kivehető formától az elvont ,szimbólumig egyszerűsödött formákig, a szinektől a fehér-feketéig. Ez a kis időtartam elegendő arra, hogy szimuláljak egy esti revelációt, elég gyors ahhoz, hogy a képek egymásutánisága lepörögjön és egy zavaros emlékezési folyamatra utaljon.

Igen, digitálisan fényképezett fényképekről van szó, a medium , amely megengedi , hogy irdatlan sok fényképet lehessen készíteni rövid idő alatt viszonylag, de a fényképezés alatt csak az analog törvényeket alkalmazva....automatikus opció kizárva.....

A portréra rávetítve a kis animációt sikerülhet azt az erős hatást kiváltanom, amely valójában lezajolhat egy egyén belsejében, a keresés és emlékezés folyamatát, a saját énképbe való kapaszkodást, amikor már érezhetően a fogyasztói társadalom eszközei behálózta.

...és a dolgozat elején olvasott második írással zárnam e sorokat, amely néhány évvel, de ugyan csak erre, vagy ehhez hasonló élmény hatására vetődött papírra... „elveszített önmagunkért”?!

Könyvészet:

A művészet története sorozat, A huszadik század, Magyar Könyvklub Budapest 2001,
Michael W. Eysenek, Mark T. Keane: Cognitive Psychology, Taylor & Francis Books Ltd.
London 1990

Balogh Éva- Pszichológiai Kislexikon, Tóth könyvkereskedés és Kiadó, Megapress
Debrecen 2000

Eibl- Eibesfeld- Agresivitatea umană

Iubire și ură   Editura Trei

Desmond Morris- Maimuța goală   Editura Trei 1991

Communication Arts/ January- February 2006

May/June   2006

Robert Sekuler- Randolph Blake- Észlelés – Osiris 2000 Budapest

Pilinszky János- Összes versei - Osiris 2000 Budapest

James Joyce- Ifjúkori önarckép

Japanese Graphics Now !– Taschen